

Georgeta Roșu

Măști și jocuri cu măști

*

Masks and Masked Dances

Argument / Argument	5
I. Bilanț istoriografic / I. Historiographical review	7
II. Sărbători și măști, istorie și imaginari / II. Celebrations and masks, history and beliefs	21
III. Jocurile cu măști / III. Mask Dances	43
Catalog / Catalogue	75
Glosar / Glossary	140
Bibliografie / Bibliography	142

Măști și jocuri cu măști

Masks and masked dances

I. Bilanț istoriografic

Măștile și jocurile cu măști fac parte din acele domenii ale spiritualității românești care îi atrag atât pe specialiști, cât și publicul larg. Despre ele s-au scris și s-au publicat de-a lungul timpului lucrări de referință începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea, continuante în perioada interbelică, dar mai ales după 1990.

La jumătatea secolului trecut, după instalarea comunismului în România, în plină perioadă a propagandei ateiste, lucrări cu asemenea tematică nu puteau fi publicate, chiar dacă specialiștii din muzeu sau din institutele de cercetare de profil studiau colecțiile de patrimoniu sau desfășurau ample campanii de cercetări în teren. Atunci, în anii comunismului, era momentul publicării tratatelor de sinteză care aveau ca obiectiv evidențierea specificului, unicitatea, unitatea și continuitatea poporului român, fără astfel, în conștiința românilor, noul regim instalat.

Obiceiurile din ciclul vieții (nașterea, nunta, înmormântarea), cele de Crăciun și Anul Nou sau cele agro-pastorale au fost studiate însă sub titluri care nu trebuia să dea de bănuitor responsabililor cu propaganda și au fost prezentate în sesiuni de

I. Historiographical review

Masks and games with masks are part of the areas of Romanian spirituality which attract not only the specialists but the general public. Over time, masks have been the subject of papers and reference works dating back to the end of the 19th century, going into the interwar period and mostly after 1990.

During the mid- 20th century, after the instauration of communism and whilst in full atheist propaganda, works of such themes could not be published. This was despite museum experts and specialised entities studying heritage collections and leading extensive field research. The focus in the communist era was to publish synthesis treatises which had as objective to highlight the specificity, the uniqueness and continuity of the Romanian people in order to instil the new regime in the Romanian conscience.

Rituals that are part of the cycle of life (birth, wedding, funeral), Christmas and New Year's celebrations or the agropastoral ones, have been studied but under titles meant not to raise the suspicion of the ones responsible with the propaganda. These titles have been presented during communication sessions at museums or in the yearbooks of

comunicări ale muzeelor sau în anuarele institutelor de cercetări etnografice din București, Iași și Cluj, șansa acestor lucrări de a fi făcute cunoscute fiind și faptul că autorii lor erau profesioniști ai cercetării științifice.

Cele mai vechi mențiuni privind existența măștilor populare în țara noastră sunt conținute în *Sinaxarele și Martirogiile* din secolul al IV-lea e.n., în care sunt redate întâmplările trăite de un soldat creștin, Dassius, aflat la Durostorum în timpul sărbătorii Saturnaliilor: „în ziua calendelor lui ianuarie (Anul Nou) oameni ușuratici, care se numesc creștini, urmând obiceiul păgânilor merg cu foarte mare pompă, schimbându-și firea lor și se îmbracă în chipul și forma diavolului. Acoperiți cu piei de capră și schimbați la față, ei leapădă binele în care s-au recunoscut și revin la răul în care s-au născut, în faptele cele rele și rușinoase”¹.

În secolul al XVIII-lea, Mitropolitul Dosoftei nota în *Viețile sfintilor* despre jocurile cu măști „ale Călucenilor și ale Cucilor” că „se asemănă cu mascarada păgână, greacă, a Katagogionului” și că „aceștia poartă în mâini idoli și umblă podobiți cu un fel de obrăzare ghidușești, cântând, descântând dintr-nsele”².

Aproape un secol mai târziu, Dimitrie Cantemir, domnitor al Moldovei și personalitate enciclopedică a secolului al XVIII-lea, face și el referire la deghizarea cu măști a *Călușarilor* și a *Turcarilor*, în *Descriptio Moldaviae*, menționând că aceștia „se îmbrăcau în străie femeiești; în cap își puneau cununi împletite din pelin, împodobite cu flori, vorbeau ca femeile și ca să nu se cunoască își acopereau obrazul cu pânză albă”. Despre *Turcari* nota că „purtau măști

ethnographic research institutes in Bucharest, Iași, and Cluj and were also promoted by the fact that the authors of the papers were professionals of scientific research.

The oldest entries regarding the existence of folk masks in our country are found in the *Sinaxarium* and *Marthirology* dating since the 4th century BC. These talk about events experienced by a Christian soldier name Dassius in the city of Durostorum during the celebration of Saturnalia: “on New Year’s Day, frivolous people, which are called Christians, following the pagan customs, walk ceremoniously, changing their nature and taking the face and the shape of the devil. Covered in goat’s skins and transfigured, they give up their faith and go back to the evil they were born in, to the worst and most shameful acts”¹.

In the 18th century, the Metropolitan of Dosoftei writes in *The Lives of the Saints* about the masks games “of the Căluceni and Cuckoos”, that “it is similar to the pagan, Greek charade of Katagogion” and that “they hold idols in their hands and walk around being cheeky, singing and chanting with them”².

Almost a century later, Dimitrie Cantemir, ruler of Moldova and encyclopedic personality of the 18th century, refers to the mask disguise of *Călușari* and *Turcari*, in his work *Descriptio Moldaviae*, mentioning that “they were dressing in women’s clothes; were wearing braided wormwood wreaths, decorated with flowers, they spoke like women and were covering their cheek with white cloth”. About *Turcari* he noted that “they were wearing masks made of colored strips of cloth, hung by the skull of a deer”³. The most valuable part of the work are the chapters in which

făcute din fâșii de pânză colorată, atârnate de o ţeastă de cerb“³. Partea cea mai valoroasă a lucrării sunt capitolele în care sunt prezentate aspectele sociale contemporane domnitorului, moravurile și alcăturirile politice ale vremii destinate „alegerii și înscăunării domnitorilor, ierarhiei bisericesti, legislației, obiceiurilor de nuntă și îngropăciune“. Autorul a acordat o atenție deosebită artei populare – dansuri, obiceiuri, legende – pentru a defini specificul vieții țărănilor dovedind o înțelegere superioară a caracterului și a funcției sociale a folclorului.

Tot în secolul al XVIII-lea, Anton Maria del Chiaro, secretarul bizantin al lui Constantin Brâncoveanu, scria referitor la obiceiurile și moravurile valahilor, că „în sărbătorile Crăciunului se dădeau reprezentări cu măști respingătoare de *Cloanță* și *Unchiași*; de Paști, în fiecare joi, băieți îmbrăcați din cap până în picioare în pir sau alte ierburi joacă *Paparudele*, iar de Rusalii, *Călușarii* colindau mascați în târguri și săreau în sus până ce cădeau leșinați de oboseală“⁴.

J.F. Sulzer, în *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, descrie, în aceeași perioadă, dansurile cu măști ale Călușarilor din Transilvania, dar nu face referiri la felul în care erau purtate măștile⁵.

Cărturarul lordache Golescu, la începutul secolului al XIX-lea, face câteva mențiuni inedite referitoare la *Paparudă*, despre care scria că „se juca înzovolită cu bozi“ (era vorba deci de o mască-costum fitomorfă), iar despre *Drăgaică* nota că „jucătorii se travestesc în haine muierești, deși țineau în mâna săbii și steaguri“⁶.

F.W. Schuster și Benedek Andras menționau, la 1862, prezența măștilor în jocurile etnicilor germani și maghiari, vorbind despre *Borița Cucilor* din

are presented social aspects contemporary to the ruler, the morals and the political structures of the time destined to “the election and investiture of the rulers, church hierarchy, legislation, wedding and funeral customs”. The author paid particular attention to folk art – dances, customs, legends – in order to define the specific of the peasant life, proving a superior understanding of the folklore's character and social function of.

Also, in the 18th century, Anton Maria del Chiaro, the Byzantine secretary of Constantin Brâncoveanu, would write about the traditions and behaviour of the Wallachian people. He noted that : “during Christmas they would give representations wearing repulsive witches' and old men's masks; on Easter, every Thursday, boys covered from head to toe in wheat grass or other herbs would dance as *Rainmakers*, and during Pentecost *Călușarii* would roam fairs wearing the masks and would jump up and down until they would pass out from exhaustion”⁴.

J.F. Sulzer describes the *Călușari* from Transilvania dancing with masks in his work *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, but does not mention the way they wore the masks⁵.

At the beginning of the 19th century, lordache Golescu, scholar, also makes a few remarks. Of the *Rainmakers* he mentioned that “they would dance covered in dwarf elder (*boz* - *Sambucus ebulus*)” (which means the mask-costume was shaped like a plant), and of *Drăgaica*: “the dancers wore women's clothes, although they were holding swords and flags”⁶.

In 1862, F.W. Schuster and Benedek Andras

Brașov. Potrivit acestora, cetașii borițari „se mascau cu cușme împodobite cu panglici care atârnau pe față, asemănând cu obrazul”⁷. Situația era identică și în cazul *Jocului Caprei* din Transilvania și *Jocului Ursului* în Satu Mare.

Cercetător atent al universului rural, personalitate marcantă a domeniului, Simion Florea Marian (1847-1907) realiza, cu mijloacele rudimentare ale cercetării de la acea vreme, o operă cu adevărat enciclopedică despre folclorul și obiceiurile românilor din toate provinciile istorice românești. Lucrarea a fost editată în 1892 și, cu puține excepții, aparițiile ulterioare nu au făcut decât să îmbogățească și să sublinieze calitatea informației documentare și justețea celor afirmate de etnograful din Bucovina cu peste o sută de ani în urmă. Sigur, Simion Florea Marian în *Sărbătorile la români*, publicată la Fundația Culturală Română, a prezentat descriptiv faptele înregistrate în teren, nu le-a abordat interdisciplinar, dar această limită a lucrării era impusă în primul rând de nivelul de dezvoltare a celorlalte științe la acea dată. Autorul compensează însă prin volumul deosebit de mare de informații culese și prinmeticulozitatea cu care le-a redat⁸. În acest volum există capitulo destinate sărbătorilor Sfântului Vasile (Anul Nou) și tratează pe larg mersul cu colinda, *Plugușorul* și *Vasilca*.

Ca un aport deosebit la îmbogățirea cunoștințelor din domeniu, menționăm scările cu un înalt grad de originalitate ale Elenei Niculiță-Voronca. Ne referim la lucrarea *Datinile și credințele poporului român, adunate și așezate în ordine mitologică*, publicată la Cernăuți în 1903, în a cărei prefată nota că „am scris fidel ceea ce-am făcut, nu am adăugat și nu

mentioned the presence of masks in the ethnic dances of the Germans and Hungarians when talking about *Cuckoos' Borița* in Brașov. According to them, the leaders “would mask with woollen hats embellished with ribbons hanging over their faces”⁷. This was also the case in Transilvania for the *Goat's Dance* and in Satu Mare for the *Bear's Dance*.

Simion Florea Marian (1847-1907) was a key figure and an avid researcher of the folk universe. Using the primitive research tools available at the time, he wrote an exceptional paper on the Romanian folklore, traditions found in our historical provinces. The paper was printed in 1892 and with few exceptions, the publications to follow managed to underline the quality of the information and the precision of the ethnographer's statements a hundred years before. Because other types of science were not as evolved at the time, Simion Florea Marin could only present facts in a descriptive way, not in an inter-disciplinary one, when publishing *Romanian Celebrations* at the Romanian Cultural Foundation. He did compensate for it by using a great volume of information and by being meticulous when rendering it⁸. In this volume, there are chapters dedicated to celebrations such as St Vasile (New Year's Day) and he also presents other Romanian folk traditions (carolling, *Plugușorul* and *Vasilca*).

We would also like to mention the writings of Elena Niculiță-Voronca, which have a high degree of originality and brought a great contribution to the content of knowledge in this field. We are referring to the *The customs and beliefs of the Romanian people, gathered and rendered in mythological order*

Râşnov, Braşov – Turca, colecția Muzeului de Etnografie Brașov / the Brașov Ethnographic Museum collection

- ștergare din bumbac, panglici din mătase, lână, fir metalic, blană de iepure, piele
- cotton towels, silk ribbons, wool, metal thread, rabbit skin, leather

Moldova – Jocul Caprei / Goat Dance

Banat – Socrul mic din alaiul Nunta Cornilor / *The Bride's Father from the Corni Wedding parade*

- blană de oaie, stambă, sfoară.
- sheepskin, printed calico, string.

Banat – Nașul din alaiul Nunta Cornilor / *The Godfather from the Corni Wedding parade*

- piele de vitel și de iepure, stambă, tricot, sfoară, carton.
- calfskin and hare skin, printed calico, stockinet, string, pasteboard.

